

2. Heisenberg, W. (1961). Planck's discovery and the philosophical problems of atomic physics. In W. Heisenberg, E. Schrödinger, M. Born, & P. Auger, *On Modern Physics* (pp.3-19). London: Orion Press.
3. Ghiazza, S. (2005). *La metafora tra scienza e letteratura*. Firenze: Le Monnier Editore.
- Haglund, J., Jeppson, F., & Strömdahl, H. (2010). Different senses of entropy – Implications for education. *Entropy*, 12(3), 490-515.
4. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
5. Barbour, J. (2001). *The End of Time: the Next Revolution in Physics*. New York: Oxford University Press.

Стояцька Г. М.,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та політології
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

МЕТАФОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ТА ЇХ КОГНІТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Метафоричність мислення не є певним цілеспрямованим підходом до світопізнання. Якщо зводити розуміння метафори як до одного з видів тропів, то складається враження що вона є лише одним з відносно вдалих інструментом передавання або шифрування інформації. Особливо корисною вона зазвичай постає у ситуації недоцільності (vs небезпечності) директивного висловлювання або у невербальному контексті. Але аналіз низки літературних, історичних та філософських першоджерел розкриває набагато більше поле застосування, безліч варіантів, що не зводяться лише до словникового або мовленнєвого потенціалу. Втім, в якому б виміри ми не намагались проаналізувати функціонування метафори, завжди залишатиметься основна проблема – відношення між основним значенням слів або речень з одного боку та значенням висловлювань дієвця (того, хто говорить, промовляє) з іншого. Саме цю амбівалентність відзначав Дж. Сьорль, аналізуючи метафоричні висловлювання: «Проблема функціонування метафори є приватним випадком більш загальної проблеми – а саме, прояснення того, як різняться значення у розумінні комунікатора і власні значення висловлювання або слова» [1, с.92]. Іншими словами, це окремий випадок як проблеми пропозиційних функцій, так і мовленнєвих актів.

Варто відзначити суперечливий характер метафори як інструменту пізнавальної діяльності. Фактично, використовуючи метафору як засіб доведення або аргументації, суб'єкт комунікації має враховувати амбівалентність сприйняття реципієнта – навіть усвідомлюючи, що в акті

комунікації використовується цей вид тропу, останній все одно зважуватиме в якому саме сенсі це може бути правдою. Почасти у філософії відбувається переоцінка або ревізія ролі метафори у пізнанні, відомо, наприклад, що представники класичної англійської філософії (Т. Гоббс, Дж. Локк) досить негативно ставились до ролі метафори у пізнанні і були переконані що вона здатна лише затьмарювати істину або викликати ілюзії. Крім того виникає питання, наскільки спілкування взагалі має на меті повноцінне взаєморозуміння.

Дж. Сьорль своє розуміння метафори будує в загальному контексті теорії мовленнєвих актів. Основне питання, яке від досліджує – як примусити метафоричні висловлювання працювати так, аби оратор міг повідомити слухачам буквальний сенс метафоричного висловлювання [1, с.92]. Тобто Сьорль прямо вказує, що саме існування та використання метафори не означає відсутність у висловлювання буквального значення. Залишається відкритою лише форма інтерпретації вмісту висловлювання. Для Сьорля важливим є аналіз мовленнєвої складової висловлювання, коли, наприклад, оратор говорить, що $S \in P$ і означає, що в переносному сенсі $S \in R$. Істинність пропозиції « $S \in P$ » зводиться до сенсу висловлювання, а не до, власне, предикату. Тобто, якщо під час обміну інформацією сенс « $S \in R$ » можна передати за допомогою висловлювання « $S \in P$ », то співвідношення між винесеним змістом і значенням висловлювання повинен підпадати під певне системне критеріювання. І фактично завдання мови і логіки полягає у віднайденні загальних принципи або стратегії даного критеріювання, які дозволять із сенсу пропозиції отримати істинний сенс предикату. Необхідно звернути увагу також на те, що дані принципи не повинні бути контекстно-залежними. Принципи мають бути об'єднуючими, спільними, для предикатних термінів P і R , навіть у тому випадку, якби вони перебували у ізоляції, і тим самим генерувати всі можливі значення терміна R . І, окрім того, діапазон можливих значень R має бути обмежений можливими властивостями терміна за умови S . Тобто предикат P , який є основою для генерування можливих значень R , виступає в предикативній пропозиції разом з об'єктом S .

Нарешті, необхідно відзначити особливість, яка є характерною для інтерпретації Сьорлем природи метафори, але залишається непоміченою навіть його найретельнішими дослідниками. Перш ніж вводити принципи, представлені вище, Сьорль прагне до характеристики буквальних висловлювань. Це надзвичайно складне завдання, оскільки воно ставить на меті характеризування предикації в цілому. Втім, у разі якщо реципієнт не усвідомлює різниці між буквальним висловлюванням і буквальним значенням (принаймні, в загальних рисах), то твердження про вагомість метафоричного значення (наприклад, що воно є вторинним відносно буквального значення або

взагалі не має метафоричного сенсу) є безглуздом. Таким чином, в буквальному висловлюванні, як уже згадувалося, сенс предикату і сенс пропозиції збігаються. І, що більш важливо, «буквальне значення пропозиції тільки визначає набір умов істинності щодо безлічі фонових припущень, які не є частиною семантичного змісту пропозиції» [2, с.96]. Також безглуздо перебільшувати роль метафоричного значення як контекстно-залежного або відкритого, тому що буквальне значення також може мати ці особливості.

Метафора як вид тропа передбачає зіставлення між елементами в двох різних областях і інтеграцією інформації з цих двох областей. Дослідження Сьорля демонструє, що буквальне розуміння суті метафоричного відображення висловлювання відбувається під час висловлювання. Проте, залишається нез'ясованим чи впливають на буквальні значення метафори суб'єктивні розуміння і контекстуальні фактори. В даному випадку відповідна парадигма для вивчення впливу буквального відображення і семантичної когерентності з розумінням метафори виводиться з мовленнєвих актів. «Отримані Дж. Сьорлем результати свідчать про те, що вимоги концептуального ре-аналізу потенціалу метафори пов'язані з відображенням і неузгодженістю в обох (як у буквальному, так і в метафоричному) мовних значеннях» [3]. Амплітудні відмінності у значеннях модулюються ступенем відображення, а не їх лексичним сенсом.

Когнітивні дослідження метафори характеризується різноманітністю конкуруючих теорій. Виходячи з цього, варто зазначити що потенціал досліджень їх єдності і різноманітності насправді значний та виходить за межі окремої науки.

-
1. Searle, J. (1993). Metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and Thought* (pp. 83-111). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139173865.008
 2. Searle, J. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139173438
 3. Mácha, J. (2012). Searle on Metaphor. *Organon F*, 2012, vol. 19, Supplementary Issue 2, pp. 186-197.